

Wstęp

Czwarty tom *Studia Musicologica Calisiensia* podobnie do tomów poprzednich zawiera podtytuł tematyczny, a związany jest głównie z instrumentarium muzycznym, muzealnictwem i kolekcjami muzycznymi. Jego zakres poszerzono także o problematykę pokrewną. W książce przedstawione zostały teksty muzykologów, teoretyków muzyki, historyków i historyków sztuki, zaproszonych do współudziału w tworzeniu publikacji. Zaprezentowali oni wyniki swoich badań prowadzonych w obrębie muzykologii historycznej i systematycznej, historii ogólnej i historii sztuki w różnorodnych jej aspektach oraz historii budownictwa instrumentów muzycznych. Tak jak w poprzednich tomach *Studiów*, tak i w tomie niniejszym przy prezentacji artykułów przyjęto zasadę kolejności alfabetycznej nazwisk ich autorów, z uwzględnieniem podziału tematycznego całości (po części zasadniczej, niewielka część *Varia*).

Tom otwiera zwięzły artykuł biograficzny Jarosława Dolata, poświęcony zasłużonemu dla regionu kaliskiego historykowi i muzealnikowi, jakim był Roman Hauk, współtwórca (razem z Beniaminem Voglem) cennej Kolekcji Zabytkowych Fortepianów Muzeum Historii Przemysłu w Opatówku (*Roman Hauk (1932-2020) – na muzealnych ścieżkach Łodzi, Kalisza i Opatówka*). Ewa Kłysz, w swoim tekście o charakterze dokumentacyjnym, prezentuje artefakty reklamowo-promocyjne związane z budownictwem fortepianów na ziemiach polskich, a znajdujące się w opatóweckim Muzeum (*Katalogi, foldery i inne druki reklamowe firm fortepianmistrzowskich w zbiorach Muzeum Historii Przemysłu w Opatówku*). Z kolei Grzegorz Kubies bierze na warsztat naukowy jeden z najbardziej znanych obrazów wybitnego niderlandzkiego malarza przełomu XV-XVI wieku, jakim był Hieronymus Bosch. W swoim słynnym obrazie *Ogród rozkoszy ziemskich* (1503-1504, olej na drewnie) jego autor, wśród licznie występujących w nim motywów muzycznych, prezentuje m.in. popularny w tamtych czasach instrument dęty, jakim były dudy. Autor artykułu podejmuje próbę wieloaspektowej interpretacji motywu dud współtworzącego kompozycję „człowieka-drzewo”, jak i próbę uchwycenia sensu/znaczenia owego motywu, ściśle powiązanego z tańcem i dwoma grzechami głównymi, w infernalnym pejzażu przedstawionym na prawym skrzydle obrazu (*Różowe dudy w Ogrodzie rozkoszy ziemskich Jheronimusa Boscha*).

W latach 2022-2023 Muzeum Historii Przemysłu w Opatówku poddało renowacji i konserwacji dziewięć zabytkowych fortepianów ze swojej kolekcji. W większości były to instrumenty z XIX wieku, którym przywrócono walory ekspozycyjne. Natomiast jeden z nich, nowszy, fortepian koncertowy marki Calisia z 1958 r., odzyskał także walory użytkowe i jest wykorzystywany do działalności koncertowej w Muzeum. O projekcie konserwatorskim, który był dotowany ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, pisze w swoim artykule Tomasz Pielak (*Konserwacja zabytkowych fortepianów z kolekcji Muzeum Historii Przemysłu w Opatówku w latach 2022-2023*).

Pierwszy tekst Krzysztofa Rottermunda przedstawia sylwetkę Jana Kiblera, jednej z najważniejszych postaci związanych z powojennymi dziejami Fabryki Forte pianów i Pianin „Calisia” w Kaliszu. Autor, będąc niegdyś uczniem zarówno wybitnego konstruktora fortepianmistrza Gustawa Arnolda Fibigera III (1912-1989) w Technikum Budowy Forte pianów w Kaliszu, jak i Jana Kiblera w tejże szkole, oprócz przedstawienia najważniejszych danych biograficznych dotyczących tego nauczyciela pięknego zawodu, pisze również o jego działalności w fabryce oraz przy realizacji różnych projektów związanych z muzyczną historią swojego rodzinnego miasta (*Jan Kibler (1938-2019). Szkic do portretu z fortepianami w tle*). Drugi artykuł tego autora prezentuje zachowane instrumenty czterech mniej znanych, ale cennych kaliskich wytwórni, eksponowane w polskich kolekcjach muzealnych, pomijając zarazem piątego, największego i najbardziej znanego producenta tych instrumentów (*Nie tylko Arnold Fibiger. Forte piany i pianina z kaliskich wytwórni Lindemanna, Hintza, Bettinga i Braci K. & A. Fibiger (Apollo) w polskich kolekcjach muzealnych. Ogólna charakterystyka, znaczenie i wartość historycznomuzyczna*).

Artykuł Janusza Starzyka zawiera sporo nowej i mało znanej faktografii związanej z powojenną produkcją chordofonów klawiszowych w Polsce, w tym wytwórni „Calisia” w Kaliszu, będącą filarem polskiego przemysłu muzycznego w czasach PRL (*Produkcja pianin i fortepianów w Polsce po II wojnie światowej*).

Wybitny polski muzykolog instrumentolog Benjamin Vogel przygotował do czwartego tomu *Studiów* aż pięć artykułów. Przynoszą one wiele nowych i cennych materiałów faktograficznych oraz interesujących rozważań dotyczących polskiej kultury muzycznej XIX i pierwszej połowy XX wieku. Są wśród nich prace poświęcone zabytkowym fortepianom (*Forte piany Moniuszków; Unikalny polski fortepian dla I. J. Paderewskiego i jego twórcy, firma Kerntopf i Syn, Warszawa 1894 r.*), jak uzupełnienia i korekty do wcześniejszych prac tego uczonego dotyczących historii instrumentarstwa muzycznego (*Addenda i corrigenda do słowników lutników, trąbomistrzów i innych instrumentarzy działających na historycznych ziemiach polskich dawnych i obecnych do 1950 roku*). Benjamin Vogel przedstawia także mało znanego dotąd polskiego zbieracza zabytkowych instrumentów, z których kilka stanowi obecnie jedno z najcenniejszych tego typu artefaktów w zasobach Mu-

zeum Narodowego w Warszawie (*Kolekcjoner instrumentów muzycznych Henryk Oppenheim i jego zbiory*). W ostatnim artykule autor opisuje instrumenty muzyczne odnotowane w inwentarzach Łazienek Królewskich i Belwederu, należące niegdyś do ich dawnych lokatorów, m.in. króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, Wielkiego Księcia Konstantego i jego żony Joanny Grudzińskiej, a także Józefa Piłsudskiego (*Skarby muzyczne warszawskich siedzib królewskich w XIX wieku*).

W dziale *Varia*, będącym dodatkiem do zasadniczej tematyki tomu, znalazły się dwa artykuły. Pierwszy z nich, którego autorem jest Bogusław Rottermund, prezentuje różne klasyfikacje pianistów według dominujących cech ich sztuki wykonawczej. Autor przytacza uświęcony tradycją podział autorstwa Carla Adolfa Martienssena (na trzy typy pianistyczne), mało znany Harry'ego Neuhausa (na dwa typy oraz cztery rodzaje wykonań), a także niefunkcjonującą w świadomości odbiorców kategoryzację według Samuila Feinberga. Proponuje również własną klasyfikację, obejmującą siedem głównych typów pianistycznych. Swoje rozważania autor egzemplifikuje nazwiskami pianistów zarówno historycznych, jak i współczesnych.

Drugi artykuł tego działu, zamykający zarazem cały tom, poświęcony został ciekawemu kompozytorowi, jakim był Roman Statkowski. Píše o nim, a ściślej o recepcji jego twórczości, Katarzyna Szcześniak. Sam kompozytor nie jest postacią zbyt często eksponowaną przez muzyków wykonawców, jak i eksplorowaną przez muzykologów i teoretyków. W tym roku przypadła natomiast setna rocznica śmierci urodzonego pod Kaliszem (w Szczypiornie, dzisiaj w granicach Kalisza) Statkowskiego, więc nadarzyła się dobra okazja, żeby w *Kaliskich Studiach Muzykologicznych* pojawił się artykuł jemu poświęcony (*Recepcja twórczości Romana Statkowskiego. W setną rocznicę śmierci kompozytora*).

Prezentowane artykuły, napisane przez muzykologów i teoretyków muzyki, historyków i historyków sztuki, a w jednym przypadku przez pianistę, ponadto także czynnego stroiciela-korektora chordofonów klawiszowych, charakteryzuje różnorodne podejście ich autorów do dyskursu naukowego, ukazując one również indywidualne założenia metodologiczne w podjętej problematyce badawczej. Redaktor naukowy wyraża nadzieję, że czwarty tom *Kaliskich Studiów Muzykologicznych* również znajdzie należyte uznanie i zainteresowanie polskiego środowiska muzykologicznego.

Krzysztof Rottermund

Berlin, czerwiec 2025